

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА»: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Горбул

Тарас Олександрович

аспірант кафедри культурології та міжкультурних комунікацій, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ
ceo@superheroes.ua

Taras Gorbul

graduate student of the Department of Cultural Studies and Intercultural Communications, National Academy of Culture and Arts Management, Kyiv
ceo@superheroes.ua

Анотація. У статті здійснено історичний огляд виникнення, вдосконалення та розвитку поняття «культурна спадщина», розкривається проблема його експлікації. Простежується еволюція терміна та явища в історії та в нормативно-правовій сфері. Ілюструються підходи зарубіжних та українських авторів. Визначено взаємозв'язок цієї дефініції з поняттями «культурні цінності», «цифрова культурна спадщина». Вивчено динаміку у сфері збереження культурної спадщини. Обґрунтовується думка про те, що сучасний концепт «культурної спадщини» представлений матеріальними та нематеріальними цінностями, динамічно розвивається відповідно до загальносвітових тенденцій, постійно вбираючи в себе нові аспекти. Відзначено, що разом з розвитком «цифрової культури» на технологічній платформі трансформується і поняття «культурна спадщина», змінюються вектори трансляції, методи та способи збереження, інтерпретації та класифікації об'єктів культурної спадщини.

Ключові слова: культурні цінності, культурна спадщина, ЮНЕСКО, всесвітня культурна спадщина, збереження культурної спадщини, цифрова культура, цифрова культурна спадщина.

Постановка проблеми. Культурна спадщина як один з найважливіших способів існування культури фіксує історичну свідомість людства, сприяє забезпеченню стійкості розвитку та існування всієї культуросфери. Кожен об'єкт культурної спадщини України є унікальною цінністю, невіддільною складовою всесвітньої культурної спадщини.

В обговореннях провідних проблем початку ХХІ століття — глобалізації, політичного устрою, економіки, соціального діалогу — суспільство постійно звертається до національної спадщини, унікальної архітектури та скульптури, літературних творів, музики, живопису, народних традиційних промыслів. Проте, з іншого боку, цієї уваги виявляється недостатньо, коли мовиться про порятунок об'єктів культурної спадщини, що зникають. Занедбаний або взагалі критичний стан цих об'єктів нині становить серйозну загрозу втрати історичної та культурної спадщини країни, а тому вимагає вжиття негайних заходів щодо їхнього збереження.

Особливо гостро це питання постає саме сьогодні, коли культурна спадщина українців нищиться і руйнується через

російсько-українську війну: проти об'єктів культурної спадщини в Україні станом на 2 серпня 2022 року від початку повномасштабного вторгнення зафіксовано вже 450 епізодів воєнних злочинів (Укрінформ, 2022). Учасники засідання Ради Безпеки ООН 15 липня 2022 визнали, що цілеспрямоване знищення культурної спадщини по всій Україні спрямоване проти української ідентичності, а також наголосили на необхідності посилення спільних зусиль щодо захисту культурної спадщини України (Міністерство культури та інформаційної політики України, 2022).

У сучасній Україні програми збереження та популяризації культурної спадщини належать до найпріоритетніших, однак тлумачення цього поняття відрізняються варіативністю, а сама концепція культурної спадщини — незавершеністю.

Останні дослідження та публікації. Поняття «культурна спадщина» дотепер повною мірою не експліковано. За загальної теоретичної розробленості структури (вона поділяється на матеріальну та нематеріальну культурну спадщину, а матеріальна, своєю чергою, поділяється на рухомі та нерухомі об'єкти) на практиці межі між вищезгаданими групами найчастіше розмиті. Про труднощі, пов'язані з визначенням поняття «культурна спадщина», згадував дослідник Л. Протт:

«У той час, як експерти культури в різних сферах мають досить чітке уявлення про предмет свого дослідження, офіційне визначення культурної спадщини — один з найскладніших проблемних аспектів для вчених» (Prot, 1989, p. 226).

Значний внесок у розвиток теми культурної спадщини зробили вчені різних галузей гуманітарного знання — юриспруденції, історії, соціології, географії, державного управління тощо, а саме: В. Акуленко, В. Добровольська, Т. Дуденко, С. Заремба, Т. Каткова, Т. Курило, О. Копієвська, В. Литовченко, В. Максимов, Н. Мінаєва, О. Менська, К. Поливач, Л. Приходько, А. Романюк, В. Степанов, В. Холодок, Г. Шаповалова та ін. Проте можна стверджувати, що проблема культурної спадщини та її збереження в культурологічному вимірі потребує подальших поглиблених досліджень.

Мета статті — проаналізувати еволюцію смислових характеристик поняття «культурна

спадщина», визначити взаємозв'язок цієї дефініції з поняттями «культурні цінності», «цифрова культурна спадщина».

В основу нашого дослідження покладено принцип системності, який визначив відповідний методологічний інструментарій: метод системного аналізу використано під час характеристики базових категорій «культурна спадщина», «культурні цінності», «цифрова культурна спадщина»; метод інтерпретації дозволив скласти смислові характеристики зазначених категорій та феноменів; інтегративний метод дозволив використати дані різних галузей гуманітарного знання для розв'язання завдань, поставлених у цьому дослідженні.

Вклад матеріалу дослідження. Оскільки формування категорії «культурна спадщина» відбувалося досить довго, варто простежити провідні етапи еволюції та виявити найважливіші тенденції її збереження. Це визначає інтерес до проблеми культурної спадщини в контексті її виникнення.

За визначення поняття «культурна спадщина» звернімося до етимології терміну та до розгляду наближених до нього категорій. Під терміном «спадщина» початково розумілася власність, яку хтось успадкував чи мав право успадковувати. Так, у Цицерона знаходимо чітке визначення:

«Спадщина є майно, яке після чиєїсь смерті до когось переходить по праву, крім того, що відмовлено за заповітом чи утримано у володінні» (Цицерон, 2020, с. 62).

Спадкування майна містить сенс збереження і примноження, що виявляє себе в особливих відносинах людей.

Передача спадщини з давніх-давен здійснювалася, як і в новий, і новітній час на підставі заповіту: «Ще за часів Гая *familia, id est patrimonium* (тобто спадщина), передавалася за заповітом». Цей вислів був придуманий римлянами для позначення нового суспільного організму, очільник якого був паном дружини, дітей і деякого числа рабів, був наділений римською батьківською владою правом розпоряджатися життям і смертю всіх цих підлеглих йому осіб. «Спадщина» як термін набула широкого вжитку з часів Середньовіччя стосовно майна: «Прагнули захопити його спадщину, кожні для своєї вигоди...» (Боецій, 2019, с. 156). Обсяг понять, пов'язаних із культурною спадщиною, відо-

бражає еволюцію об'єкта дослідження. Здатність спадкоємності культури як успадкування розглянута в роботах Аристотеля, Ж. Руссо, Б. Паскаля, Т. Гоббса. Спадкоємність, співвіднесена з актом минулого, досліджена І. Кантом. Найважливішу роль у понятійному осмисленні наступності відіграли погляди Г. Гегеля, який сформулював тезу про об'єктивну необхідність реалізації принципу наступності в процесі поступального розвитку суспільства. Протиставивши діалектичне заперечення метафізичного, Г. Гегель обґрунтував висновок про закономірність наступності в процесі втрати важливих елементів культури. І. Гердер зазначав, що трансляція соціокультурного досвіду здійснюється у вигляді механізму наступності.

Поняття «спадщина» як термін широко вживався з часів Середньовіччя і пізніше стосовно майна, родини, місцевості, нації, держави, філософських поглядів, культури, що представлено в працях видатних мислителів різних епох — С. Боецій, Т. Гоббс, Д. Дідро, Г. Гегель, Ф. Ніцше, О. Шпенглер та ін.

Згодом значення терміна розширилося: під спадщиною почали розуміти культурні традиції та людські цінності, успадковані людством через причетність до сім'ї, місцевості, нації, держави тощо. У Новий час і пізніше термін «спадщина» часто вживався стосовно епох, народностей і культур:

«В основі будь-якої нації завжди лежить культурна спільність у минулому, теперішньому та майбутньому, спільна культурна спадщина, спільна культурна діяльність, спільні культурні сподівання» (Вербицька, Гнідик, Годованська, Курдина & Салюк, 2022, с. 10).

Отже, поняття спадщини виникло як результат дискусій стосовно необхідності передачі наступним поколінням спадщини — матеріальної та нематеріальної, мов, звичаїв, традицій, пам'яті.

У Європі перша згадка про законодавче врегулювання збереження артефактів/предметів/пам'ятників давнини (адже саме так вони називалися, оскільки такого інтегративного терміна, як «культурна спадщина», ще не існувало) датується XV ст. (Blake, 2015, р. 61). В Україні на практиці культурної політики існували такі поняття, як «древності», «пам'ятки старовини», «пам'ятки архітектури», «пам'ятки історії» й інші, релевантні до окремих історичних періодів.

Становлення концепту «культурна спадщина», спочатку пов'язаного з категорією «цінності», загалом відбувалося на основі підходів, що склалися до кінця XIX — початку XX ст. Поступово уявлення про культуру переглядалися — від стратегій кодифікації та збереження меморатів до стратегій активації цінностей. Цей процес супроводжувала теорія культурного капіталу, що почала набувати активного розвитку (Grosbi, 1999).

Власне саме поняття «культурна спадщина» є порівняно новим: світова спільнота почала його використовувати не раніше, як пів століття тому, а концепція культурної спадщини формувалася в 1940–1970-ті роки. Зокрема, зусиллями створеної 1946 р. Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (далі — ЮНЕСКО) з метою сприяння міжнародній безпеці шляхом розвитку співробітництва у сферах освіти, науки та культури забезпечення законності прав людини, а також основних свобод для народів всіх рас, статей, будь-якої мови чи релігії. 1954 р. була заснована Гаазька конвенція про захист культурних цінностей на випадок збройного конфлікту, що спиралася на принципи, встановлені в Гаазьких конвенціях 1899 та 1907 років, а також у Вашингтонському Пакті від 15 квітня 1935 р.

На формування концепту «культурна спадщина» впливали соціокультурні процеси в післявоєнному світі. Набуття незалежності десятками країн постколоніального світу та розвиток міграційних процесів упродовж 1940–1970-х рр. зробило актуальним національне самовираження та самоствердження. Культурні цінності перетворювалися на символи нових (постколоніальних, міграційних, діаспоральних) ідентичностей у межах глобального культурно-інформаційного простору.

З середини XX ст. термін «культурні цінності» ввійшов до змісту міжнародного права. У межах Гаазької конвенції 1954 р. категорія «культурні цінності», пізніше прирівняна до «культурної спадщини», уже отримала розгорнуту характеристику, передусім у зв'язку з проблемами реституції. 1970 р. було прийнято Конвенцію ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконного ввезення, вивезення та на передачу прав власності на культурні цінності, яка згодом була доповнена низкою відповідних протоколів (Пількевич, 2016, с. 51)

Політико-правова прагматика актуалізувала

поняття, що виникло на ґрунті уявлень про історичну спадкоємність, про еволюційні схеми глобального та локального розвитку, про соціальний та культурний прогрес. Цінності як форма матеріалізації цивілізаційних відмінностей та пам'яті освоювалися та використовувалися в контексті соціокультурної модернізації світової та передусім європейської спільноти впродовж XVIII–XX ст. З позицій прогресу відбувалися систематизація пам'яток минулого, їхня оцінка, музеєфікація, архівація. Характеристика цінностей підпорядковувалася хронологічному структуруванню та ціннісним класифікаціям. Вони ставали частиною «глобального тексту» світової цивілізації, орієнтованої на презентацію досягнень минулого, що є суттєвим підґрунтям для сьогодення. Відомий уже в Новий час, цей принцип, визначаючи зміст творчих експериментів і соціокультурних практик, залишався актуальним до сучасності. Перехід до розуміння невідчужуваності цінностей (пам'яток минулого) від актуальної культури став особливістю прочитання категорії «культурні цінності» в XX ст., що, своєю чергою, зумовило появу концепту «культурна спадщина».

Необхідність у створенні глобальної програми збереження всесвітньої спадщини виникла через реальну загрозу руйнування храмового комплексу Абу-Сімбел, скарбниці давньоєгипетської цивілізації, внаслідок будівництва Асуанської греблі в Єгипті. 1959 р. було розгорнуто міжнародну кампанію з його порятунку. Згодом розпочалися кампанії зі збереження Венеції (Італія) та Мохенджодаро (Пакистан), відновлення Боробудура (Індонезія). Учасники конференції 1965 р. у Вашингтоні обмірковували вже необхідність створення Фонду довірного управління всесвітньою спадщиною для розвитку міжнародного співробітництва у сфері збереження визначних ландшафтів та історичних об'єктів для сьогодення та майбутнього планети.

У другій половині XX ст. було актуалізовано проблему збереження автентичних культурних цінностей під час модернізації світової спільноти. На 17-й сесії ЮНЕСКО 21 листопада 1972 р. було задекларовано, що традиційним цінностям загрожує руйнація, зокрема через соціальну та економічну трансформацію. На запобігання деградації надбання всіх народів світу була спрямована Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, ухвалена на сесії 1972 р. і набула чинності 1975 р. Для її виконання було створено

Фонд всесвітньої спадщини та Комітет всесвітньої спадщини. Комітет, окрім іншого, мав на меті запровадження Списку об'єктів, що мають визначну цінність, та Списку спадщини, що перебуває під загрозою. Згідно з цим документом «культурна спадщина» включала: пам'ятки-твори архітектури, монументальної скульптури та живопису, елементи чи структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, що мають видатну універсальну цінність з позиції історії, мистецтва чи науки; ансамблі — групи ізольованих чи об'єднаних будов, архітектура, єдність чи зв'язок із пейзажем яких становлять видатну універсальну історичну, мистецьку чи наукову цінність — твори людини або спільні твори людини та природи, а також зони, включаючи археологічні пам'ятки, що становлять видатну універсальну цінність з позиції історії, естетики, етнології чи антропології (Україна в міжнародно-правових відносинах, 1997, с. 245). Таке позначення культурної спадщини забезпечувало наступність Конвенції з чинними документами міжнародного права, що використовують категорію «культурних цінностей». Унікальність ситуації полягала в тому, що досягнення локальних угруповань розглядалися як умова подальшого розвитку всього людства. Обравши шлях підтримки всесвітнього прогресу, ЮНЕСКО наголосила на важливому значенні культурних цінностей, незалежно від того, якому народові вони належать.

У програмних документах створеного 992 р. Центру всесвітньої спадщини ЮНЕСКО мовилося про те, що «спадщина — це надбання минулого, з яким ми живемо нині та яке передамо майбутнім поколінням. І культурна та природна спадщина — незамінні джерела життя та натхнення. Вони — наше мірило, наша вихідна точка та наша відмінна риса. Глобальний масштаб застосування — ось що робить ідею всесвітньої спадщини винятковою. Об'єкти всесвітньої спадщини належать людям усього світу незалежно від того, на чий території вони розміщені» (Гончарова, 2018, с. 27).

«Як же об'єкт, що знаходиться в Єгипті, може однаково належати і єгиптянину, і мешканцю Індонезії чи Аргентини? На це запитання відповідає схвалена 1972 року Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, згідно з якою держави-підписанти визнають, що об'єкти, розташовані на

їхній території та внесені до списку всесвітньої спадщини, без шкоди для національного суверенітету або державної власності складають всесвітню культурну спадщину, в охороні якої вся міжнародна спільнота має співпрацювати» (Гончарова, 2018, с. 28).

1988 р. Конвенцію про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини ратифікувала Україна, ще перебуваючи в складі СРСР.

Надалі процеси, що відбувалися в Україні, відповідали загальносвітовим тенденціям. 1994 р. за підтримки ЮНЕСКО було прийнято Глобальну стратегію для репрезентативного, збалансованого та достовірного Списку Всесвітньої спадщини, визначеного конвенцією 1972 р. На відзначення тридцятої річниці прийняття Конвенції було організовано Міжнародний конгрес «Всесвітня спадщина: спільна спадщина — спільна відповідальність»; 2002 рік ООН оголосила Роком культурної спадщини. Також 2002 р. Комітет всесвітньої спадщини ухвалив Будапештську декларацію про всесвітню спадщину, запросивши всіх учасників сприяти її збереженню. Учасниками глобальної програми ставали дедалі нові країни. 2010 р. Конвенцію ратифікували 187 країн. 2011 р. у списку Світової спадщини значилося 936 об'єктів, з них 725 були культурними, 183 — природними та 28 — змішаними.

Нормативна категоризація спадщини співвідносилася зі спробами наукових узагальнень. Згідно з академічними визначеннями, культурна спадщина тлумачилася як сукупність об'єктів культури та природи, що маркують етапи розвитку суспільства й природи та усвідомлюються соціумом як цінності, що підлягають збереженню та актуалізації, як явища духовного життя, побуту, укладу, успадковані від колишніх поколінь.

Концепція спадщини поєднується з культурними ландшафтами, національною, етнічними та регіональними ідентичностями й набуває реального наповнення за допомогою ієрархій культурних та природних пам'яток різних територій. Культурна спадщина оцінюється з позицій дистанції між минулим та сьогоденням, крізь призму ієрархії визнаних суспільством культурних цінностей як динамічної системи.

У концептуальному полі «культурної спадщини» початку ХХІ ст. були акцентовані ресурсні складові — під нею почали розуміти продукт та

чинник конструювання та перетворення середовища в контексті розвитку соціокультурної інфраструктури та рекреаційної індустрії. У межах політико-правових та громадських ініціатив культурна наступність перетворилася на процес актуалізації спадщини як ресурс розвитку.

Якщо у своєму початковому значенні концепт «цифрова культурна спадщина» здебільшого передбачав оцифровані твори мистецтва й тексти, котрі ставали легкодоступними для широкої публіки, як кажуть, поза межами простору та часу, то надалі до його змісту було включено все те, що спочатку створювалося в цифровому форматі й розглядалося як таке, що має певну культурну цінність. Таким чином, концепт «цифрова культурна спадщина» включає «культурний матеріал, вироблений у цифровій формі, або оцифрований для цілей збереження» (Chroni, 2018, р. 397), тобто або спочатку створений у цифровому форматі («*born digital*»), або конвертований у цифрову форму з наявного аналогового ресурсу (Skamantzari, & Georgopoulos, 2016).

Уже в 60-ті рр. ХХ століття у зв'язку з комп'ютеризацією певної кількості закладів культури на Заході та прагненням залучити методи точних наук за здійснення аналізу культурних процесів та конкретних творів мистецтва, а також зі спробами автоматизувати творчу діяльність починає використовуватися оцифрування. Перші копії в цифровому форматі (мальовничі полотна відомих митців, старі та важкодоступні історичні документи) були досить примітивними; проте в процесі вдосконалення інформаційно-комунікаційних технологій цифрові копії та моделі ускладнювалися, а також набували нових рис та можливостей, що зовсім не зводилося до вихідного об'єкта. Насамперед полегшується популяризація культурної спадщини завдяки використанню цифрових копій всесвітньо відомих творів, особливо живопису та архітектури; крім того, оцифрування культурної спадщини дозволяє проводити більш точний діагностичний аналіз застарілих картин та текстів, моделювати творчу діяльність художників та письменників, здійснювати ретельний нагляд за витворами мистецтва. З іншого боку, з огляду на те, що з початку ХХІ ст. певна частина інформаційних ресурсів, у тому числі і творчі роботи, спочатку створюються, набувають свого поширення, доступності та збереження в цифровій формі, цілком правомірно вести мову про новий вид спадщини — цифровий, який

у певних випадках, безумовно, може мати певну культурну цінність (Приходько, 2019, с. 69).

Спочатку вважалося, що створений у цифровому форматі або перетворений з аналогового ресурсу матеріал може зберігатися за дотримання певних умов та правил нескінченно тривалий термін. Однак, як потім з'ясувалося, навіть непошкоджений електронний носій інформації може виявитися згодом недоступним для використання після модернізації, або заміни програмного забезпечення, з появою нових способів кодування інформації. Це змусило деяких дослідників ще більше розширити зміст концепту «цифрова культурна спадщина». Зокрема, Л. Манович пише:

«Саме цифрова спадщина культури є складною соціотехнічною системою, що включає цифрові об'єкти (комплекси об'єктів цифрової спадщини культури), підсистеми їхнього створення та зберігання» (Manovich, 2016, p. 56).

А. Хроні зауважує, що цифрові дані істотно «змінюють наш підхід до дослідницьких матеріалів хоча б тому, що виявляються недоступними для людини без спеціального пристрою-посередника...» (Chroni, 2018, p. 400). На цій думці також наголошують Н. Кобижча та І. Штефан:

«На наш погляд, термін «цифрова культура» вказує не лише на появу нового типу культури, що формується під впливом розвитку новітніх технологій, але і на те, що цей тип культури може бути описаний та проаналізований за допомогою нових медіа» (Кобижча, & Штефан, 2021).

Як результат, здавалося б, цілком зрозуміле й чітко сформульоване поняття в його концептуалізації в наукових працях різних вчених, які проводять свої дослідження в цій галузі пізнання, стає розпливчастим і аморфним. І в цьому сенсі можна погодитись із І. Отамась, яка цілком резонно зауважує, що «зараз не існує не тільки чіткого визначення, що ж ми розуміємо під збереженням цифрової спадщини, але ми досить слабко уявляємо собі сутність самого поняття “цифрова спадщина”» (Отамась, 2020, с. 129).

Розробка концепту «цифрова культурна спад-

щина» здійснюється в процесі його інституціалізації, що проводиться за допомогою ухвалення різноманітних законодавчих актів, ініціатором яких є передусім міжнародна організація ЮНЕСКО. Саме на Генеральній конференції ЮНЕСКО 15 жовтня 2003 р. було прийнято «Хартію про збереження цифрової спадщини», де наголошувалося, що оскільки в сучасну епоху «інформаційні ресурси і творчі витвори значними темпами створюються, поширюються, стають доступними та зберігаються в цифровій формі», то з огляду на це правомірно визнати «новий вид спадщини — цифрова спадщина» (UNESCO, 2009). Так цей термін набув своєї легітимності на міжнародному рівні.

Далі у ст. 1 Хартії визначається, що входить до складу цифрової спадщини, у зв'язку з чим вказується, що «вона охоплює ресурси, які належать до галузей культури, освіти, науки та управління, а також інформацію технічного, правового, медичного та іншого характеру, що створюються у цифровій формі або перетворюються на цифровий формат шляхом перетворення наявних ресурсів на аналогових носіях» (UNESCO, 2009).

Отже, уже тут цифрова спадщина поділяється на два види:

- 1) початково створена та наявна у цифровій формі;
- 2) переведена у цифровий формат з наявних аналогових носіїв.

Зокрема, переведеними в цифровий формат з наявних аналогових носіїв є архітектурні мініатюри Львова, створені з метою допомогти незрячим людям «побачити» довколишній світ. Так, у межах проекту «Відчуй Україну на дотик» ІТ-компанія спільно з командами Polyspase studio та Skeiron створили 3D-моделі таких архітектурних споруд, як церква Вознесіння Христового, Львівський державний цирк, Будинок органної та камерної музики та інші.

Своєю чергою, цифрові матеріали включають текстові документи, бази даних, нерухомі та рухомі зображення, звукові та графічні матеріали, програмне забезпечення та веб-сторінки, представлені в чисельній кількості форматів, яка стрімко збільшується (Alelis, 2015; Falser, & Juneja, 2013; Kiourt, Koutsoudis, & Pavlidis, 2016). Зважаючи на те, що ці матеріали отримують свою фіксацію на короткий термін, необхідно робити зусилля щодо їхнього збереження та охорони, а також здійснювати управління ними. Необхідно враховувати, що

«багато з цих ресурсів мають високу цінність і значущість, а отже, є спадщиною, яку необхідно зберегти та охороняти для нинішнього та майбутніх поколінь» (UNESCO, 2009).

Стаття 2 свідчить, що доступ до цифрової спадщини, що є суспільним надбанням, має бути вільним і виключати необґрунтовані обмеження; водночас необхідне забезпечення захисту від будь-яких посягань на безпеку інформації. У статті 3 визначаються можливі загрози щодо існування цифрової спадщини та чинники, що сприяють цьому. До останніх належать старіння обладнання та програм, що відкривають доступ до цифрових матеріалів, а також недостатня розробленість методик із забезпечення збереження фондів. У статті 7 вказується, як здійснювати відбір того, що варто зберігати, та які критерії відбору. Водночас наголошується, що «головними критеріями при визначенні того, які цифрові матеріали варто зберігати, повинні бути їхня значущість та висока культурна, наукова, документально підтверджена чи інша цінність» (UNESCO, 2009).

Отже, сучасна концепція культури, запропонована ЮНЕСКО, повною мірою відображає ситуацію, що склалась у світі внаслідок розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, глобальної мережі Інтернет, мобільного зв'язку, які «створили світ віртуальної реальності, сприятливий для розвитку культури нового формату», тобто цифрової культури, а також запровадження нових форм збереження та захисту культурної спадщини. Варто особливо наголосити, що в умовах глобальних трансформацій початку XXI ст., а також інформаційного прогресу, який полягає в повсюдному впровадженні та використанні комп'ютерних технологій, нормотворчу діяльність ЮНЕСКО складно переоцінити. У своїх хартіях та деклараціях ця міжнародна організація однозначно визнає цифрову культуру значущим соціально-культурним фе-

номеном, покликаним відігравати важливу роль у справі збереження та популяризації цифрової культурної спадщини.

Висновки. Тривала еволюція поняття «культурна спадщина», що має глибокі історичні корені, увиразнювалась у дискусіях щодо проблем наслідування від попередніх до наступних поколінь різних об'єктів матеріальної та духовної культури, які мали непересічне історичне, художнє, наукове чи інше значення та потребували збереження й охорони. Сучасний концепт «культурної спадщини», представлена матеріальними та нематеріальними цінностями, динамічно розвивається відповідно до загальносвітових тенденцій на рівні академічного, суспільно-публіцистичного дискурсу та правових практик, постійно вбираючи в себе нові аспекти. Активне впровадження в культурний простір диджиталізації змінює формат збереження культурної спадщини. Віртуальне комунікаційне культурне середовище виявляється чинником творення об'єктів цифрової культури, цифрової спадщини («віртуальної спадщини»). Завдяки дистанційному доступові зростає демократизація культурної спадщини, що зумовлюється новим форматом культури, де цифрова культура — її складник і водночас частина світової культурної спадщини. Сама цифрова культурна спадщина водночас має подвійне значення: з одного боку, вона включає об'єкти або матеріали, конвертовані в цифрову форму з уже наявного аналогового ресурсу, а з іншого — артефакти, початково створені в цифровому форматі.

Отже, сучасний розвиток інформаційних технологій та телекомунікацій, використання мобільного зв'язку та глобальний інтернет суттєво розширили можливості доступу до культурної спадщини, її збереження та реставрації, а новий формат культури, який отримав назву «цифрова культура», стає невіддільною складовою всесвітньої культурної спадщини.

Література:

- Боецій, С. (2019). *Розрада від філософії*. Львів: Апріорі. 208 с.
 Вербицька, П., Гнідик, І, Годованська, О., Курдина, Ю. & Салюк, А. (2022). *Культурна спадщина України: інноваційні підходи та сталий розвиток: навчальний посібник*. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 148 с.

- Герчанівська, П. (2015). *Культурологія: термінологічний словник*. Київ, Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. 438 с.
- Гончарова, К. (2018). *Керівні настанови до імплементації конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: Збірник документів*. Київ. 248 с.
- Кобижча, Н., & Штефан, І. (2021). Теоретико-методологічне поле дослідження цифрової культури. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, Вип. 160 (1–2). Ч. 2. С. 56–62. Відновлено з https://shron1.chtyvo.org.ua/Kobyzhcha_Nataliia/Teoretyko-metodolohichne_pole_doslidzhennia_tsyfrovoi_kultury.pdf?
- Копієвська, О. (2006). Всесвітня культурна спадщина: регулювання міжнародним правом. *Держава і право : зб. наук. пр.* Київ. Вип. 33. С. 25–30.
- Міністерство культури та інформаційної політики України. (2022). *Члени Ради Безпеки ООН визнають дії росії такими, що спрямовані проти української ідентичності*. Відновлено з <https://mkip.gov.ua/news/7414.html>
- Овчарук, О. (2016). Антропологічний вимір культурологічного знання: методологічний аспект. *Мистецтвознавчі записки*. С. 108–117.
- Отамась, І. (2020). Диджиталізація в Україні в контексті європейських інтеграційних процесів. *Україна — Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український щорічник з Європейських інтеграційних студій*. Вип. IV. Київ, APREI. С. 125–138.
- Пількевич, В. (2016). Діяльність ЮНЕСКО у сфері збереження світової культурної спадщини. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. № 4 (131). С. 50–52. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2016.131.4.12>
- Притулюк, В. (2022). Державна політика у сфері охорони культурної спадщини (на прикладі пам'яткоохоронної діяльності на Волині). *Літопис Волині*, (26), 37–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.26.06>
- Приходько, Л. (2019). Збереження цифрової культурної спадщини — імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу). *Архіви України*. С. 67–92. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2019.319.067>
- Русаков, С. (2012). Особливості художньо-образного осмислення дійсності: культурологічно-історичний аналіз української філософської думки. *Пам'ять століть*. № 5 (99). С. 75–83.
- Степанов, В. (2016). Державна політика у сфері культури і культурної спадщини. *Державне будівництво*. № 1. С. 1–8.
- Україна в міжнародно-правових відносинах. (1997). *Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (Париж, 1972)*. Київ. 864 с.
- Укрінформ. (2022). *В Україні зафіксували 450 воєнних злочинів проти об'єктів культурної спадщини*. Відновлено з <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3542229-v-ukraini-zafixsuvali-450-voennih-zlociniv-proti-obektiv-kulturnoi-spadsini.html>
- Цицерон. (2020). *Про закони. Про державу. Про природу богів*. Львів: Апріорі. 392 с.
- Falser, M., & Juneja, M. (2013). «Archaeologizing» Heritage? *Transcultural Entanglements between Local Social Practices and Global Virtual Realities*. New York : Heidelberg, 275 p.
- Alelis, G. (2015). *Older and younger adults' interactions with 3D digital cultural heritage artefacts*. ProQuest Dissertations Publishing. Відновлено з <http://search.proquest.com/docview/1857772824/abstract/5394E50066D9466DPQ/2?accountid=152445#cen ter>
- Blake, J. (2015). *The development of international cultural heritage law*. Oxford University Press. 384 p.
- Chroni, A. (2018, October 29 — November 3). Cultural Heritage: Digitization and Copyright Issues. *Progress in Cultural Neritage: Documentation, Preservation and Protection. Proceedings of the 7th International Conference*. EuroMed. Nicosia, Cyprus. Pt 1. P. 396–407.
- Davis, M. (2007). *Writing Heritage: the Depiction of Indigenous Heritage in European-Australian Writings*. Melbourne: Australian Scholarly Publishing. 401 p.
- Kiourt, C., Koutsoudis A., & Pavlidis, G. (2016, November–December). DynaMus: A fully dynamic 3D virtual museum framework. *Journal of Cultural Heritage*. Vol. 22. P. 984–991. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.culher.2016.06.007>
- Manovich, L. (2016). Cultural analytics, social computing and digital humanities. In: *The Datafied Society: Studying Culture Through Data*. Amsterdam: Amsterdam University Press. P. 55–69. DOI: <https://doi.org/10.1515/9789048531011-006>
- Prott, L. (1989). *Problems of Private International Law for the Protection of the Cultural Heritage, Recueil des Cours*. Hague: Academic de Droit. Vol. 5. P. 224–317.
- Skamantzari, M., & Georgopoulos, A. (2016, 12–19 July). 3D visualization for virtual museum development. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, XXIII ISPRS Congress*. Prague, Czech Republic. Vol. XLI-B5. P. 961–968. DOI: <https://doi.org/10.5194/isprs-archives-XLI-B5-961-2016>
- Trosbi, D. (1999). Cultural capital. *Journal of Cultural Economics*. № 23. P. 3.
- UNESCO. (2009). *Charter on the Preservation of Digital Heritage*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000179529>

References:

- Alelis, G. (2015). *Older and younger adults' interactions with 3D digital cultural heritage artefacts*. ProQuest Dissertations Publishing. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/1857772824/abstract/5394E50066D9466DPQ/2?accountid=152445#center>
- Blake, J. (2015). *The development of international cultural heritage law*. Oxford University Press. 384 p.
- Boetius, S. (2019). *Rozrada vid filosofiyi [Solace from philosophy]*. Lviv: Apriori. 208 p. (in Ukrainian)
- Chroni, A. (2018, October 29 — November 3). Cultural Heritage: Digitization and Copyright Issues. Progress in *Cultural Heritage: Documentation, Preservation and Protection. Proceedings of the 7th International Conference*. EuroMed. Nicosia, Cyprus. Pt 1. P. 396–407.
- Ciceron. (2020). *Pro zakony. Pro derzhavu. Pro pryrodu bohiv [About laws. About the state. On the nature of the gods]*. Lviv: Apriori. 392 p. (in Ukrainian)
- Davis, M. (2007). *Writing Heritage: the Depiction of Indigenous Heritage in European-Australian Writings*. Melbourne: Australian Scholarly Publishing. 401 p.
- Falser, M., & Juneja, M. (2013). «Archaeologizing» Heritage? *Transcultural Entanglements between Local Social Practices and Global Virtual Realities*. New York: Heidelberg. 275 p.
- Herchanivska, P. (2015). *Kulturolohiya: terminolohichnyy slovnyk [Culturology: terminological dictionary]*. Kyiv: National Academy of Managers of Culture and Arts. 438 p. (in Ukrainian)
- Honcharova, K. (2018). *Kerivni nastanovy do implementatsii konventsii YuNESKO pro okhoronu vsesvitnoi kulturnoi i pryrodnoi spadshchyny: Zbirnyk dokumentiv [Guidelines for the implementation of the UNESCO convention on the protection of the world cultural and natural heritage: Collection of documents]*. Kyiv. 248 p. (in Ukrainian)
- Kiourt, C., Koutsoudis A., & Pavlidis, G. (2016, November–December). DynaMus: A fully dynamic 3D virtual museum framework. *Journal of Cultural Heritage*. Vol. 22. P. 984–991. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.culher.2016.06.007>
- Kobyzhcha, N., Shtefan, I. (2021). Teoretyko-metodolohichne pole doslidzhennia tsyfrovoy kultury. [Theoretical and methodological field of digital culture research]. *Gilea: Scientific Bulletin. Collection of scientific papers*. Kyiv, Vol. 160 (1–2). Part 2. P. 56–62. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Kobyzhcha_Nataliia/Teoretyko-metodolohichne_pole_doslidzhennia_tsyfrovoy_kultury.pdf? (in Ukrainian)
- Kopievska, O. (2006). Vsesvitnia kulturna spadshchyna: rehuliuвання mizhnarodnym pravom [World cultural heritage: regulation by international law]. *State and law: coll. of science*. Kyiv. Issue 33. P. 25–30. (in Ukrainian)
- Manovich, L. (2016). Cultural analytics, social computing and digital humanities. In: *The Datafied Society: Studying Culture Through Data*. Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 55–69. DOI: <https://doi.org/10.1515/9789048531011-006>
- Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. (2022). *Chleny Rady Bezpeky OON vyznaiut dii rosii takymy, shcho spriamovani proty ukraïnskoi identychnosti [Members of the UN Security Council recognize Russia's actions as being directed against Ukrainian identity]*. Retrieved from <https://mkip.gov.ua/news/7414.html> (in Ukrainian)
- Otamas, I. (2020). Didzhytalizatsiia v Ukraini v konteksti yevropeïskyykh intehratsiïnykh protsesiv [Digitalization in Ukraine in the context of European integration processes]. *Ukraina — Yevropeïskyy Soiuz: vid partnerstva do asotsiatsii: Ukrainskyi Shchorichnyk z Yevropeïskyykh Intehratsiïnykh Studii*. Vyp. IV. Kyiv, APREI. P. 125–138. (in Ukrainian)
- Ovcharuk, O. (2016). Antropolohichnyy vymir kulturolohichnoho znannya: metodolohichnyy aspekt [Anthropological dimension of cultural knowledge: methodological aspect]. *Art history notes*. P. 108–117. (in Ukrainian)
- Pilkevich, V. (2016). Diialnist YuNESKO u sferi zberezhenia svitovoi kulturnoi spadshchyny [Activities of UNESCO in the field of preservation of world cultural heritage]. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*. No. 4 (131). P. 50–52. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2016.131.4.12> (in Ukrainian)
- Prott, L. (1989). *Problems of Private International Law for the Protection of the Cultural Heritage, Recueil des Cours*. Hague: Academic de Droit. Vol. 5. P. 224–317.
- Prykhodko, L. (2019). Zberezhenia tsyfrovoy kulturnoi spadshchyny — imperatyv XXI stolittia (za dokumentamy YuNESKO i Yevropeïskoho Soiuzu) [Preservation of digital cultural heritage is an imperative of the 21st century (according to UNESCO and European Union documents)]. *Archives of Ukraine*. P. 67–92. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2019.319.067> (in Ukrainian)
- Prytuliuk, V. (2022). Derzhavna polityka u sferi okhorony kulturnoi spadshchyny (na prykladi pamiatkookhoronnoi diialnosti na Volyni) [State policy in the field of cultural heritage protection (on the example of monument protection activities in Volyn)]. *Chronicle of Volyn*, (26), 37–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.26.06> (in Ukrainian)
- Rusakov, S. (2012). Osoblyvosti khudozhno-obraznoho osmyslennya diysnosti: kulturolohichno-istorychnyy analiz ukraïnskoyi filosofskoyi dumky [Peculiarities of the artistic and figurative understanding of reality: a cultural-historical analysis of Ukrainian philosophical thought]. *Memory of centuries*. № 5 (99). P. 75–83. (in Ukrainian)

- Skamantzari, M., & Georgopoulos, A. (2016, 12–19 July). 3D visualization for virtual museum development. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, XXIII ISPRS Congress. Prague, Czech Republic. Vol. XLI-B5. P. 961–968. DOI: <https://doi.org/10.5194/isprs-archives-XLI-B5-961-2016>
- Stepanov, V. (2016). Derzhavna polityka u sferi kultury i kulturnoi spadshchyny [State policy in the field of culture and cultural heritage]. *State construction*. No. 1. P. 1–8. (in Ukrainian)
- Trosbi, D. (1999). Cultural capital. *Journal of Cultural Economics*. № 23. P. 3–12.
- Ukraine in international legal relations. (1997). Konventsiya pro okhoronu vsesvitn'oyi kul'turnoyi i pryrodnoyi spadshchyny (Paryzh, 1972) [*Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (Paris, 1972)*]. Kyiv. 864 p. (in Ukrainian)
- Ukrinform. (2022). V Ukraini zafiksuvaly 450 voiennykh zlochyniv proty obektiv kulturnoi spadshchyny. [In Ukraine, 450 war crimes against objects of cultural heritage were recorded]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3542229-v-ukraini-zafiksuvali-450-voennih-zlochyniv-proti-obektiv-kulturnoi-spadsini.html> (in Ukrainian)
- UNESCO. (2009). *Charter on the Preservation of Digital Heritage*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000179529>
- Verbytska, P., Hnidyk, I., Godovanska, O., Kurdyna, Yu. & Salyuk, A. (2022). *Kulturna spadshchyna Ukrainy: innovatsiini pidkhody ta stalnyi rozvytok: navchalnyi posibnyk [Cultural heritage of Ukraine: innovative approaches and sustainable development: a study guide]*. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic. 148 p. (in Ukrainian)

Taras Gorbula

Evolution of the concept of "cultural heritage": theoretical and methodological aspect

Abstract. The article provides a historical overview of the emergence, improvement and development of the concept of "cultural heritage", and reveals the problem of its explanation. The evolution of the term and phenomenon in history and in the regulatory and legal sphere is traced. The approaches of foreign and Ukrainian authors are illustrated. The relationship between this definition and the concepts of "cultural values" and "digital cultural heritage" is determined. The dynamics in the field of cultural heritage preservation have been studied. The opinion that the modern concept of "cultural heritage" is represented by material and immaterial values, and dynamically develops in accordance with global trends, constantly absorbing new aspects is substantiated. It was noted that together with the development of "digital culture" on the technological platform, the concept of "cultural heritage" is also transformed, the vectors of transmission, means and methods of preservation, interpretation and classification of cultural heritage objects are changing.

Keywords: cultural values, cultural heritage, UNESCO, world cultural heritage, preservation of cultural heritage, digital culture, digital cultural heritage.